

İnsanlıq və humanistlik mücəssəməsi

Həmişəyaşar əsərləri ilə dünya mədəniyyətinə tükənməz xəzinə bəxş etmiş cahanşümul dahimiz Üzeyir bəy Hacıbəyli həm də qeyri-adi xeyirxahlığı və humanistliyi ilə ölməzlik qazanıb, qəlblərdə özünə əbədi abidə ucaldıb. Onun haqqında çox yazılsa da, sənəti və sənətkarlığı, insanpərvərliyi bütünlüklə tədqiq olunmayıb.

Ü.Hacıbəyli yaradıcılıqda böyük qüdrət sahibi olduğu kimi, bir insan kimi də qeyri-adi cəhətlərə malik idi. Sənətkar istedadı ilə insani keyfiyyətləri bir ahəng təşkil edib, biri digərini tamamlayıb. Akademik Mustafa Topşubaşov, Xalq şairi Rəsul Rza, şair-tərcüməçi Vladimir Qafarov və başqaları Üzeyir bəy haqqında ürək sözlərini böyük məhəbbətlə qələmə alıblar.

Biologiya elmləri namizədi Məmməd Abbasov isə ona həsr etdiyi "Böyük insan" adlı xatirəsində yazırdı: "Yaxşı yadımdadır, 1943-cü ilin yanvar ayında hərbi hospitalda müalicə olunduqdan sonra yenidən cəbhəyə gəldim. Yolum Tbilisi şəhərindən keçirdi. Burada bir gün qalası oldum. Vaxtdan istifadə edib Tbilisidə hərbi hospitalda yatan uşaqlıq dostum, böyük Azərbaycan şairi və dramaturqu Hüseyn Cavidin oğlu Ərtoğrulun yanına gətdim. Onunla bir saatadək söhbət etdik...Əsasən, Ərtoğrul danışdı. Deyirdi ki, Üzeyir bəy peyğəmbərdir. Onun kimi insan az-az tapılır. Amam tutulandan sonra dostlarının, qohumlarının çoxu bizdən üz döndərdi. Bizə himayə duran, köməklik göstərən yalnız Üzeyir bəy Hacıbəyli oldu. O, heç nədən çəkinmədən, qorxmadan həmişə ailəmizə maddi və mənəvi yardım göstərirdi."

Onun tələbələri, dostları, tanışları, müəllimləri, hətta tanımadığı adamlar belə Üzeyir bəyin qayğıkeşliyindən, yaxşılıqlarından danışirlar. Vaxtilə doğma Şuşa şəhərində Üzeyir bəy Hacıbəyliyə dərslər demiş Mirzə Mehdi Həsənzadəyə, xanəndə İslam Abdullayevə, Keçəçi oğlu Məhəmmədə, tələbələrində və başqalarına şəxsi pulundan kəsdiyi təqaüd, etdiyi yardımlar indi də o insanların özləri və yaxınları tərəfindən unudulmur.

Deyirlər ki, bir gün Üzeyir bəy konservatoriyadan evə gələrkən yolda əl açıb dilənən bir qadına rast gəlir. O, qadına yaxınlaşaraq, dilənməklə əldə etdiyi qazancı maraqlanır. Qadın ayda 150 manat qazandığını və ailəsini dolandırdığını söyləyir. Azərbaycan qadınının dilənməklə pul qazanmasından narahat olan Üzeyir bəy ona deyir ki, türk qadınına yaraşmaz ki, yolda otursun, əl açaraq pul qazansın. Mən sənə ayda 300 manat təqaüd verəcəm, bir şərtlə ki, səni bir də əl açan gör-

məyim. Üzeyir bəy qadını evlərinə gətirir, həyat yoldaşı Mələykə xanımla tanış edir. Ona söyləyir ki, hər ay bu evə gələrsən və Mələykə xanımdan təqaüdü alarsan.

Dahi bəstəkarın tələbələrindən Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Soltan Hacıbəyov, Cövdət Hacıyev, Süleyman Ələsgərov, Əşrəf Abbasov, Hacı Xanməmmədov, Məmməd Cavadov, Cahangir Cahangirov, Səid Rüstəmov, Ədilə Hüseynzadə, Şəfiqə Axundova, Ağabacı Rzayeva, Hökümə Nəcəfova və başqaları bəyin onlara göstərdiyi atalıq qayğısından, xeyirxahlığından dönə-dönə söz açırdılar və hər dəfə də kövrəlirdilər. Fikrət Əmirov yazırdı ki, Üzeyir bəydə Antey qüdrəti vardı. Biz hamımız bu dahi insanın "şinel"indən çıxmışıq.

Üzeyir bəy tələbələrində maddi və mənəvi dəstək göstərməklə yanaşı, əyninin paltosunu, ayaqqabısını da çıxarıb onlara verərdi. Məmməd Cavadov xatirələrində yazırdı ki, bir gün Aydın adlı tələbə yoldaşımızın ayaqqabısının nımdaş olduğunu görən böyük ustadımız öz ayaqqabısını çıxarıb ona verdi. Özü isə evə zəng çalaraq, ayaqqabı göndərməsini xahiş etdi. O, öz əsərlərinə görə əldə etdiyi qonorarinin bir hissəsini uşaq bağçalarına, İkinci Dünya müharibəsində cəbhəyə, əsgərlərə yardıma, ictimai fondlara sərf edirdi.

Məmməd Cavadov daha sonra yazır: "1943-cü ilin 15 martı idi. Üzeyir bəy bir neçə tələbəni yanına çağıraraq dedi:

– Uşaqlar, eşitdiyimə görə, Azərbaycanın qocaman xanəndəsi Keçəçi Məhəmməd xəstələnib. Gedin, onu yolumun və mənə bir xəbər gətirin. Xəstəyə mermeyvə almaq üçün cibindən pul da çıxarıb verdi. Biz götürmək istəmədik. Ay müəllim, bizdə pul var, – dedik. Bizim bu sözümdən qeyzlənən Üzeyir bəy dedi: "Siz tələbəsiniz, pulunuzu özünüzdə xərcləyin."

Böyük xanəndəmiz doğrudan da xəstə idi. O, zəif səslə dedi: "Sağ olsun Üzeyir bəy, mənə yada salıb, sizi göndərib. Lakin vəziyyətim ağırdır. Əgər mümkündürsə, Üzeyir bəyə deyim, mənə həkim də yollasın". Biz bu xəbəri müəllimimizə çatdıran kimi, Üzeyir bəy dərhal Keçəçi Məhəmməd üçün həkim də göndərdi".

Dahi sənətkarla bağlı maraqlı xatirələri olan böyük yazıçımız, ictimai xadim, akademik Mirzə İbrahimov bu əvəzsiz insan barədə belə yazırdı: "Sonralar bir sahədə, bir yerdə onunla işlədiyimiz, vacib məsələləri həll etdiyimiz zaman mən Üzeyir bəyin nə qədər alicənab, insanpərvər, mehriban, sadə təbiətli, müdirlik, eyni zamanda, inamından, idealından dönməyən bir adam olduğunu gördüm. Üzeyir bəy Hacıbəyli genişürəkli insan idi."

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında 1945-ci ildə Üzeyir bəy Hacıbəylinin yaratdığı və direktoru olduğu İncəsənət İnstitutunda onun müavini vəzifəsində çalışmış Qəzənfer Əlizadə isə öz xatirələrində yazırdı: "Üzeyir bəy özündən çox bizim qayğımıza qalırdı. Bilmirdik atadır, qardaşdır, qohumdur, tanışdır, dostdur, yoxsa idarə müdiri, rəhbər."

Üzeyir Hacıbəylinin Ev Muzeyinin yaradıcısı, uzun illər onunla birlikdə çalışmış və şəxsi katibi olmuş baldızı oğlu, "Şöhrət" ordenli professor Ramazan Xəlilov deyirdi ki, Üzeyir bəylə təmasda olarkən mən onda dərin insaniyyətlik kəşf etmişəm. Üzeyir bəyi xeyirxahlığın və humanistliyin dahi müəllimi adlandırırdım. R. Xəlilov söhbətlərində dönə-dönə vurğulayırdı: "Tale mənə elə bir ömür bəxş edib ki, həyatım boyu çox insanlarla ünsiyyətdə olmuşam, amma Üzeyir bəy kimi ikinci bir insan qarşıma çıxmayıb. O, yeğənə idi".

Sözün əsl mənasında, böyük insan olan Üzeyir bəy dünyaya, sanki, yaxşılıq, xeyirxahlıq etmək üçün gəlmişdi. Mərhum Ramazan Xəlilov danışdı ki, bir gün ar-tırmada dayanıb muzey tərəfə baxırdım.

Gördüm ki, yaşlı bir kişi muzeyin divarını öpür. Cəld onun yanına gedərək bunun səbəbini soruşdum. O, ahil insan mənə dedi ki: "Bu ev pirdir. Burada peyğəmbər kimi insan yaşayıb. Mən onun pulu ilə böyümüşəm. Bura mənim üçün müqəddəs bir ocaqdır."

Üzeyir bəyin muzey kimi fəaliyyət göstərən evinin qarşısında böyük sənətkarın sağlığında uşaq evi fəaliyyət göstərib. Üzeyir bəy bütün bayramlarda, xüsusilə də özünün çox sevdiyi Novruz bayramında uşaqlara çoxlu hədiyyə, pal-paltar, oyuncaq, ərzaq, şirniyyat göndərirdi. Bundan əlavə də həmin evin müdirinə pul verərdi ki, uşaqlar üçün bayram plovu bişirilsin. Valideyn himayəsindən məhrum olmuş bu uşaqlar da Üzeyir bəyə xüsusi hörmət və ehtiram bəsləyirdilər. Üzeyir bəy evdə olanda uşaqların otaqlarında xüsusi sakitlik hökm sürərdi. O, işdə olanda isə uşaqların səs-küyündən qulaq tutulardı.

Elə adam tapılmazdı ki, Üzeyir bəyə müraciət etsin və xahişi cavabsız qalsın. O, saysız-hesabsız insanlara əl tutmuş, onların ehtiyacını ödəmişdir. Kiminə pul-la köməklik edib, kiminə musiqi aləti alıb bağışlayıb, kimini işlə təmin edib, kiminə geyim verib, kiminin təhsil almasına yardım göstərib.

Belə insanlardan biri də nəğməkar şairimiz İslam Səfərlidi. 1946-cı ildə Üzeyir bəy Hacıbəyli Naxçıvanda seçiciləri ilə görüşə getdiyi zaman onunla tanış olmuşdu. Deməli, Üzeyir bəyin qaldığı "Qonaq evi"ne əsgər paltarında cavan bir oğlan gələrək yazdığı şeirləri bəstəkara göstərib. Bu, müharibədən yenice

qayıtmış İslam Səfərlidi. Söz sərrafı olan böyük sənətkar şeirləri oxuyur və bəyənir. Gənc oğlana Bakıya gəlməyi tövsiyə edir. Bildirir ki, o, mütləq ali təhsilə yiyələnməlidir. Gənc şair Bakıya getmək üçün maddi durumunun olmadığını söyləyir. Bunu eşidən Üzeyir bəy gənc oğlana zərfin içində pul verərək, onu Bakıda gözləyəcəyini deyir.

İslam Səfərlidi Bakıya gəlir. Birbaşa Üzeyir bəy Hacıbəylinin yanına gedir. Üzeyir bəy onu görüb çox sevinir və Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru Abdulla Qarayevə telefon açaraq bu istedadlı gəncin universitetə qəbul olunmasını xahiş edir. Qəbul imtahanlarının vaxtından çox keçməsinə baxmayaraq, A. Qarayev Üzeyir bəy Hacıbəylinin sözünü yerə salmır. Deyir ki, Üzeyir bəy, gözüm üstə, sizin sözünüz bizim üçün qanundur, göndərin, gəlsin. Beləliklə, İslam Səfərlidi universitetə imtahansız qəbul olunur. Təqaüdünü isə hər ay Üzeyir bəy verir. Görkəmli şair bu yaxşılığı ömrünün sonuna qədər unutmur. Yeri gəldikcə, bu barədə həvəslə söz açardı.

Qəzəlşairimiz Əliağa Vahidə ev verdiren də bu dahi insan olub. Ramazan Xəlilov danışdı ki, bir gün Üzeyir bəylə köhnə məhəllələrin birindən keçdik. Bir də gördük ki, Əliağa Vahid kiçik bir daxmanın yanında oturub. Ona yaxınlaşdıq. Üzeyir bəyi görən kimi, şair cəld ayağa qalxdı. Bəstəkar soruşdu ki, Vahid, burada nə edirsən? Vahid zirzəmini göstərərək dedi ki, Üzeyir bəy, mən burada yaşayıram. İçəri çox isti və rütubətli, nəfəs almaq olmur. Ona görə də çıxıb havada otururam. Üzeyir bəy evə gələn kimi, lazımı yerlərə zəng edərək, Vahidin mənzil şəraitinin ağır olduğunu söylədi və şairə yeni tikililərdə ev verilməsinə nail oldu.

2005-ci ildə, 89 yaşında dünyasını dəyişmiş gözəl qadın bəstəkarımız, Əməkdar incəsənət xadimi Ədilə xanım Hüseynzadə Üzeyir bəyi peyğəmbər adlandırır, onun insanpərvərliyindən, səxavətindən danışdıqca kövrəlirdi.

Üzeyir bəy Hacıbəylinin xeyirxahlıq etdiyi insanlardan biri də gözəl səsə malik Fatma Mehraliyeva olub.

Deyilənə görə, Üzeyir bəy kin saxlamağı sevməzdi. Özünün etdiyi xeyirxahlığı da tez unudardı. Hamıya yaxşılıqda bulunmağı məsləhət görərdi. Pislik etmək çox asandır deyirdi. Çalışın, sizə pislik edənə yaxşılıq əlinizi uzadın. Bunun özü də elə həmin adam üçün bir cəza deməkdir.

**Səadət QARABAĞLI,
üzeyirbəyşünas**